

РОЗДІЛ II. КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.7

ПАРАДИГМА УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ: ПРАВОВА СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ

Белов Д.М., к.ю.н., доцент

Ужгородський національний університет

Стаття присвячена висвітленню сутності та змісту такої філософсько-правової категорії, як «парадигма». Проаналізовано підходи різних вчених щодо визначення категорії «парадигма». Висвітлено особливості категорії парадигма сучасного українського конституціоналізму з урахуванням конституційно-правових реалій вітчизняної практики. Досліджено проблематику становлення та розвитку парадигми сучасного українського конституціоналізму. З використанням історичного підходу розкрито поняття та генезис науково-практичної парадигми конституціоналізму.

Ключові слова: парадигма, парадигма конституціоналізму, категорія юриспруденції, структура наукового пізнання.

Белов Д.Н. ПАРАДИГМА УКРАИНСКОГО КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМА: ПРАВОВАЯ СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ / Ужгородский национальный университет, Украина

Статья посвящена освещению сущности и содержания такой философско-правовой категории, как «парадигма». Проанализированы подходы различных ученых относительно определения категории «парадигма». Освещены особенности категории парадигма современного украинского конституционализма с учетом конституционно-правовых реалий отечественной практики. Исследованы проблематику становления и развития парадигмы современного украинского конституционализма. С использованием исторического подхода раскрыто понятие и генезис научно-практической парадигмы конституционализма.

Ключевые слова: парадигма, парадигма конституционализма, категория юриспруденции, структура научного познания.

Belov D.N. PARADIGM OF UKRAINIAN CONSTITUTIONALISM: LEGAL ESSENCE AND MAINTENANCE / Uzhgorod national university, Ukraine

Found that in domestic legal literature on the history and methodology of constitutionalism take place until that initial attempts to attract potential of modern analytical philosophy of science to the development of the theory and methodology of historical and legal analysis of world and Ukrainian constitutionalism. Therefore, the author argues that further theoretical development requires exactly the essence of paradigmatic dimension of constitutionalism, clarify the characteristics of interaction research paradigms in its historical development.

Determined the political and legal situation poses constitutional doctrine and practice in Ukraine is quite complex and paramount task: to develop the necessary theoretical, methodological, and practical approaches to ensure system integrity, self-reliance and dynamism of the Constitution, on the one hand, and on the other – ensure the adequacy of the dynamics social practice constitutionally established functional balance.

That is why, in the article the features category paradigm of modern Ukrainian constitutionalism including constitutional and legal realities of the domestic practice. Studied the problems of formation and development paradigm of the modern Ukrainian constitutionalism. With the use of the historical approach and the genesis of the concept revealed scientific and practical paradigm of constitutionalism. Highlighted the main features of the paradigm of the modern Ukrainian constitutionalism. Investigated the relationship category of "paradigm of constitutionalism" with related concepts. Defined the main components of the paradigm of the modern Ukrainian constitutionalism. Reasonably certain causes deparadigmy Ukrainian constitutionalism.

Introduction of the term "paradigm of constitutionalism" because of its metaphorical requires caution, a similar use in other legal science terminology notation borrowed from other sciences ("legal matter", "energy law", "law of entropy", etc.). The author offers the following definition of constitutionalism paradigm - a set of ideal constitutional validity fragments (concepts, values, principles, beliefs and practices) that are divided society at this stage of development of the country and form a definite vision of constitutionalism, and specific areas of problem solving constitutionalism.

Key words: paradigm, paradigm of constitutionalism, the category of law, the structure of scientific knowledge.

Процес дослідження генезису, еволюції конституціоналізму як науки та її теоретичних складових актуалізує широке коло філософських, гносеологічних і методологічних проблем,

пов'язаних із пізнанням загальних закономірностей та структури розвитку наукового знання. Потужний внесок у розробку даної теоретичної проблематики було здійснено в рамках сучасної філософії науки.

Йдеться, зокрема, про методологічне значення концепцій розвитку науки всесвітньо відомих філософів ХХ ст. К. Поппера [1], Т. Куна [2], І. Лакатоша [3], П. Фейєрабенда [4], К. Поланьї [5] та інших, які не тільки розвинули, але й суттєво оновили традиційні наукові уявлення в цій галузі. Тому не буде перебільшенням сказати, що сьогодні без врахування та аналітичного розгляду їх наукового внеску не може обійтись жодна серйозна праця з методології конституційно-правової науки.

Разом із тим слід визнати, що у вітчизняній юридичній літературі з історії та її методології конституціоналізму мають місце поки що початкові спроби залучити аналітичний потенціал сучасної філософії науки до розробки теорії і методології історико-правового аналізу світового та українського конституціоналізму. Саме тому, подальшої теоретичної розробки потребує сутність саме парадигмального виміру розвитку конституціоналізму, з'ясування особливостей взаємодії наукових парадигм у його історичному розвитку.

Отже, цілісне бачення конституціоналізму, покликано розуміти й пояснювати науку конституційного права виходячи з певних концептуальних основоположень, що, у свою чергу наближаються до ряду базових установок та відрізняються довготривалістю свого впливу – нагальна потреба самої науки конституційного права, відповідь на її прагнення пізнати природу своєї діяльності, а через це і себе. Можливим варіантом такого розгляду може послужити парадигмальний підхід, який ми в загальних рисах спробуємо застосувати в даній роботі.

Остання хвиля демократичних перетворень на посткомуністичному просторі після дев'яностих років минулого століття (а також на інших континентах – у країнах Латинської Америки, Азії, Африки) мала деякі глибинні конституційно-правові особливості, наслідки яких належно та своєчасно не були враховані. Це перш за все належить щодо обрання нової парадигми конституціоналізму (в окремих джерелах – конституційної моделі системного розвитку). Усі країни нової демократії обрали шлях впровадження саме модельних конституцій без достатньої і необхідної підготовки суспільного організму для їх так званої імплантації. Це призвело до прискороеного деформування основоположних конституційних цінностей і принципів у суспільній практиці й поглиблення кризи довіри в суспільстві.

На думку Г. Арутюняна, сьогодні проявляється антагонізм між Конституцією та конституційною практикою, між конституційно проголошеною й реально існуючою системою соціальних цінностей [6, 17]. У контексті цього, повною мірою підтримуємо висловлювання В. Зорькіна про те, що «...реальність нашого життя регресивна» [7]. На жаль, це не тільки факт, але і діагноз сьогоденної правової та соціальної дійсності.

Сформована ситуація ставить перед конституційною наукою та практикою досить складну та архіважливу задачу: розробити необхідні теоретико-методологічні та прикладні підходи для забезпечення системної цілісності, самодостатності та динамічності Конституції, з одного боку, а з іншого – гарантувати в динаміці адекватність суспільної практики конституційно встановленим функціональним балансом.

Однією зі специфічних рис юридичного знання є зовнішня заданість парадигми. Якщо інші гуманітарні науки самі визначають власний предмет, специфіку його розгляду (причому визначеність ця багато в чому є наслідком ціннісної орієнтації дослідника, виділення пріоритетів суспільного життя на базі світоглядних), європейська юриспруденція кількох останніх століть володіє певним предметом розгляду, цілі юридичного розгляду визначаються цілком практичними завданнями й по суті будь-яка серйозна теоретична розбіжність має безпосередній практичний вихід.

У цьому зв'язку К. Цвайгерт і Х. Кетц пишуть: «... просте тлумачення закону, як це традиційно практикується юристами, навряд чи може бути віднесене до сфери гуманітарних або соціальних наук. Скоріше, правове дослідження набуває по-справжньому наукового характеру лише тоді, коли піднімається вище дослідження норм будь-якої національної системи ...» [8, 11].

«Paradeigma» – грецьке слово – означає: «те, що зумовлює характер прояву, маніфестації,

залишаючись поза проявом». Виходячи з цього, парадигма мала й більш вузьке значення: так називали *теорію, яка приймалася як зразок (методика) вирішення певного типу завдань або проблем*. У методологію науки цей термін ввів Г. Бергман, розуміючи під ним *якісь спільні принципи та стандарти методологічного дослідження*.

У даний час поняття «парадигма» широко використовується в науковій літературі (хоча в юридичній науковій літературі цей термін знайти вкрай важко). Первісне застосування воно отримало в природничонаукових галузях, проте стало досить поширеним і в галузі гуманітарного знання у вигляді різних інтерпретацій, часом досить суперечливих. Дана обставина, очевидно, пов'язана з об'єктивними труднощами щодо правильності трансформації понять з технічною аргументацією в гуманітарну галузь. Будь-які паралелі тут не призводять до однозначного тлумачення. Причина цього, на наш погляд, криється в конкретності технічних понять і розпливчастості гуманітарних. Досить згадати множинність підходів до таких, наприклад, понять (категорій), як правова ідеологія, об'єктивна істина, правосвідомість, правова система, принцип права, громадянське суспільство, правовідносини і т.д.

У міру розвитку суспільства та держави уявлення про правові явища та поняття змінюються, що спричиняє необхідність вироблення до них нових методологічних підходів і їх визначень [9, 10]. «Історична еволюція несе з собою не тільки зміну змісту норм і зміну інститутів права, а й розвиток правової форми як такої», – справедливо зазначає Є. Пашуканіс [10, 64].

У юриспруденції поняття «парадигма» стали вживати порівняно недавно. На наш погляд, це викликано неадекватним розумінням смислового значення даного терміну щодо юридичної науки. Ще одну причину ми бачимо в численній практиці його недоречного вживання в інших гуманітарних науках. У багатьох публікаціях одне і те ж явище, в одному і тому ж контексті називають і парадигмою, і концепцією, і ідеєю і т.п. [9, 11].

Так, наприклад, Б. Гершунський, говорячи про «всебічний розвиток особистості», застосовує терміни «парадигма», «концепція», «ідея» [11, 3]. Крім того, досить часто термін «парадигма» використовується як синонім терміну «модель».

Сьогодні термін «парадигма» використовується в значенні, розробленому американським ученим Т. Куном у роботі «Структура наукових революцій». Мета роботи Т. Куна, висловлюючись його ж словами, «полягає в тому, щоб змалювати хоча б схематично ... концепцію науки, яка впливає з історичного підходу щодо дослідження самої наукової діяльності» [2, 12]. Вчений розробив концепцію прогресування науки, засновану на її історії. Він вважав, що наука розвивається в результаті наукових революцій, в основі яких лежить зміна парадигм.

Парадигми, на думку Т. Куна, – це *«визнані всіма наукові досягнення, які протягом певного часу дають науковому співтовариству модель постановки проблем та їх вирішень»* [2, 2]. Надалі, за визнанням самого автора, він виходить за рамки цього визначення. У результаті зазначений термін використовується у двох різних значеннях. З одного боку, він позначає *всю сукупність переконань, цінностей, технічних засобів і т.д., яка характерна для членів даного співтовариства*. З іншого боку, він вказує на один вид елемента в цій сукупності – *конкретні вирішення головоломок, які, коли вони використовуються в якості моделей або прикладів, можуть замінювати експліцитні правила як основу для вирішення ще нерозгаданих головоломок нормальної науки* [2, 44].

Разом із тим, В. Сирих стверджує, «правова наука також являє собою органічну єдність статички (підсумок, результат пізнання) та динаміки (діяльності, що забезпечила ці наявні знання, а отже й діяльності з використання наявних знань для руху до нових наукових результатів)» [12, 24]. Будь-яке трактування змісту правової науки, на його думку, без урахування органічного зв'язку названих частин буде неповним і одностороннім.

Цілком зрозуміло, що множинність підходів породило неоднозначність у вживанні терміна «парадигма» в науковому світі. Різноманітність дефініцій не сприяє формуванню його одноманітного розуміння. Так, зокрема, на думку М. Томпсона, *«під парадигмами розуміють вихідні концептуальні схеми, способи постановки проблем і методи дослідження, пануючі в науці певного історичного періоду»* [13, 134].

Російські автори Філософського словника визначають парадигму як *«сукупність теоретичних і*

*методологічних передумов, що визначають конкретне наукове дослідження, яка втілюється в науковій практиці на даному етапі» [14, 354]. У той же час українські автори під парадигмою науки розуміють *строгу наукову теорію, втілену в системі понять, що виражають істотні риси дійсності; способи бачення і моделі пізнаваної реальності; стандарти та цілі науки; вихідну концептуальну схему, модель постановки проблем і методи їх розв'язання; оцінку на істинність результатів дослідження за науковими канонами, що панують впродовж певного наукового періоду в науковому співтоваристві [15].**

Вважаємо, щодо конституціоналізму більш підходить поняття парадигми в обсязі саме дисциплінарної матриці. Вузькопонятійне її трактування призводить до значних труднощів щодо розмежуванні з такими поняттями, як конституційні ідеї, принципи конституціоналізму, конституційні аксіоми, конституційні конструкції та ін. Отже, подібний підхід не буде мати самостійної пізнавальної цінності. До того ж «вузьке» розуміння парадигми конституціоналізму при ототожненні з зазначеними поняттями ускладнить ідентифікацію вченого як члена певного наукового співтовариства або зробить її неможливою, що в корені суперечить основним положенням концепції Т. Куна.

Хотілося б відзначити, що введення терміна «парадигма конституціоналізму» в силу його метафоричності вимагає обережності, аналогічного вживання в юридичній науці інших термінологічних позначень, запозичених з інших наук («правова матерія», «юридична енергія», «правова ентропія» і т.п.). Однак, як зазначає С. Алексєєв, до подібних термінологічних нововведень доводиться все ж вдаватися, «оскільки іншим шляхом неможливе позначити щось нове й специфічне, що розкривається в результаті наукового дослідження» [16, 7].

Враховуючи вищесказане, пропонуємо наступне визначення парадигми конституціоналізму – *це сукупність ідеальних фрагментів конституційної дійсності (понять, цінностей, принципів, уявлень і практик), що поділяються суспільством на даному етапі розвитку держави та формують визначене бачення конституціоналізму, а також конкретні напрямки вирішення проблем конституціоналізму.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Поппер К. Логика и рост научного знания / К. Поппер. – М.: Прогресс, 1983. – 211 с.
2. Кун Т. Структура научных революций / Т. Кун. – М.: Прогресс, 1977. – 304 с.
3. Лакатош И. Избранные произведения по философии и методологии науки / И. Лакатош. – М.: Академический Проект, 2008. – 551 с.
4. Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки / Пер. с англ. и нем. А.Л. Никифорова; общ. ред. и вступ. ст. И.С. Нарского. – М.: Прогресс, 1986. – 542 с.
5. Поланьи К. Великая трансформация. / К. Поланьи. – М.: Изд-во МГУ, 1961. – 429 с.
6. Арутюнан Г. Конституционализм: уроки, вызовы, гарантии / Г. Арутюнан // Віче. – грудень № 24. – 2010. – С. 17–20.
7. Зорькин В.Д. Кризис доверия и государство: конституционные нормы и законы не должны вступать в жесткое противоречие с реальностью / В.Д. Зорькин // Российская газета №4887 от 10 апреля 2009.
8. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права / К. Цвайгерт, Х. Кетц. – Т. I. – М.: Междунар. отношения, 2000. – 314 с.
9. Шаканов В.В. Правовые парадигмы: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовым учений» / Вячеслав Владимирович Шаканов. – М.: РГБ, 2006. – 193 с.
10. Пашуканис Е.Б. Избранные произведения по общей теории права и государства / Е.Б. Пашуканис. – М.: Наука, 1980. 412 с.
11. Гершунский Б.С. Концепция самореализации личности в системе обоснования ценностей и целей образования / Б.С. Гершунский // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 1-5.
12. Сырых, В.М. Логические основания общей теории права: в 2 т. / В.М. Сырых. – 2-е изд., стер. – М.: Юстицинформ, 2004. – Т. 1: Элементный состав. – 528 с. – Т. 2: Логика

- правового исследования (Как написать диссертацию). – 560 с.
13. Томпсон М. Философия науки / Мел Томпсон; пер. с англ. А. Гарькавого. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2003. – 304 с.
 14. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1987. – 590 с.
 15. Кремень В.Г. Філософія: мислителі, ідеї, концепції / В.Г. Кремень, В.В. Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с.
 16. Алексеев С.С. Право и правовая система / С.С. Алексеев // Правоведение. – 1980. – № 1. – С. 5-9.

УДК 342 (477)

ФАКТИЧНІ СКЛАДИ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ВИДІВ

Бровченко Н.В., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Стаття присвячена дослідженню проблем науково-теоретичної класифікації фактичних складів у конституційному праві, здійсненню класифікації за різними критеріями, з урахуванням галузевої специфіки, та характеристиці окремих видів.

Ключові слова: фактичний склад, юридичний факт, відносно-визначений фактичний склад, абсолютно-визначений фактичний склад, імперативний фактичний склад, диспозитивний фактичний склад, альтернативний фактичний склад, простий фактичний склад, складний фактичний склад.

Brovchenko N.V. ФАКТИЧЕСКИЕ СОСТАВЫ В КОНСТИТУЦИОННОМ ПРАВЕ УКРАИНЫ: ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ КРИТЕРИЕВ КЛАССИФИКАЦИИ И ХАРАКТЕРИСТИКА ОТДЕЛЬНЫХ ВИДОВ / Запорожский национальный университет, Украина

Статья посвящена исследованию проблем научно-теоретической классификации фактических составов в конституционном праве, осуществлению классификации по различным критериям, с учетом отраслевой специфики, и характеристике отдельных видов.

Ключевые слова: фактический состав, юридический факт, относительно-определенный фактический состав, абсолютно-определенный фактический состав, императивный фактический состав, диспозитивный фактический состав, альтернативный фактический состав, простой фактический состав, сложный фактический состав.

Brovchenko N.V. ACTUAL COMPOSITION IN THE CONSTITUTIONAL LAW OF UKRAINE: PROBLEMS OF DEFINITION CRITERIA FOR CLASSIFICATION AND CHARACTERISTICS OF INDIVIDUAL SPECIES / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The article deals with the problems of scientific-theoretical classification of the actual composition of the constitutional law, was classified according to various criteria, including industry-specific, and the characteristics of individual species.

To date, the legal literature is quite controversial issue of determining the legal nature and essence of the actual composition, and there are terminological ambiguity of the legal structure. Important issue in this context is the process of creation, formation, as the legal consequences that cause the actual composition and the mechanism of interaction of the individual elements that make up a complex structure.

In the conventional understanding of the phenomenon of social reality acquire legal value depending on the value attached to individual events or circumstances constitutional and legal norm, as well as the assessment of the effects caused by the legislator. Not all of the subjects of constitutional or other legal effects of objective reality can have legal consequences, because some of them can cause legal consequences only in conjunction with other events or circumstances.

Traditionally it is considered that the functional purpose, place and role in the mechanism of the actual composition of the constitutional and legal regulation coincides with the functions of single and complex legal facts, and thus to classify the actual composition can use a general classification criteria of legal facts.

However, given the specific characteristics of the complexity and ambiguity of this construction, for a detailed analysis and determine the essence of the legal concept of a necessary complement existing general classification by providing additional criteria unique to the actual composition.